

Анастасія Андрющенко

Мелітопольський державний педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького (Мелітополь, Україна)

МАСОВА ЕКОНОМІЧНА КУЛЬТУРА ЯК ФАКТОР ОНОВЛЕННЯ ЕКОНОМІКИ ТА РОЗВИТКУ ТРАНСФОРМАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

На характер української економічної культури впливають й основні цінності православної релігії. Так, наприклад, на відміну від протестантської традиції, православна обумовлює негативне ставлення до отримання і нагромадження доходів, переважання духовно-моральних мотивів життєвої поведінки й праці над матеріальними інтересами. «Некористолюбний» характер господарської культури православ'я обумовив низький ранг цінностей багатства, індивідуального успіху, лідерства. Православ'я обумовило існування бідності як типу культури. Бідність розглядається як умова життя, що духовно облагороджує, «страждання», нагорода за яке обіцялася в загробному житті. Істинно православним є протиставлення «бідний, зате чесний», яке згодом було впроваджене в радянську трудову культуру. На практиці «етика виживання» проявлялася в «споживацькому» характері праці, метою якої було отримання мінімуму харчування, і не більше.

Таким чином, прагнення до нагромадження капіталу в українській економічній культурі не є самодостатнім началом, бо ставлення до багатства відрізняється від його тлумачення в католицизмі чи протестантизмі.

Політичні, економічні та соціокультурні перетворення, які були здійснені в Україні останніми роками, сприяли значній трансформації економічної свідомості населення. Соціологи відзначають достатньо виражену тенденцію індивідуалізації цінностей, ослаблення патерналістських установок, зростання орієнтацій на особисті сили, раціоналізації поведінки. Результатом цих тенденцій є збільшення значущості індивідуальної відповідальності і самостійності, яке поступово розмиває все ще досить сильний патерналістський синдром.

Однак недостатні результативність та ефективність економічного реформування країни, які призвели до масової бідності, значного соціального розшарування, відсутності соціального захисту населення, безробіття та ін., обумовили негативну оцінку населенням економічної ситуації в Україні, зростання кількості громадян, які прагнуть повернення дореформеного стану. Як свідчать дослідження останніх років, населення країни є достатньо розшарованим за своїми економічними вподобаннями. Так, 30,5% громадян є прихильниками західного капіталістичного шляху розвитку, тобто суспільства вільного підприємництва, 17,5% респондентів підтримують економіку змішаного типу, який сполучає капіталістичний і соціалістичний сектори, а так званому оновленому соціалістичному шляху розвитку симпатизують близько 17% населення.

Масова економічна свідомість транзитивного суспільства, з одного боку, відображає процеси деінституціоналізації в країні, а з іншого - підсилює суперечливість, «розірваність» соціально-економічної практики. В українському суспільстві діють водночас і старі, і нові соціально-економічні інститути, які детермінують подвійні економічні норми.

Тобто часто реальні соціально-економічні практики суттєво відрізняються від чинних правових норм. Ситуація загострюється тим, що старі радянські цінності відкинуті, а нові - цінності демократії та ринкового господарювання - не засвоюються більшістю населення.

Подвійність інституціональних правил відбивається переважно психоамбівалентному ставленні людей до інституціональних засад економічного життя. У соціології термін "амбівалентність" уперше застосував Р. Мертон, який розглядав подвійність і суперечливість соціальної позиції як наслідок соціальної аномії. Українські соціологи Є. Головаха і Н. Паніна зясували, що специфіка пострадянської амбівалентності виявляється у кількох аспектах: по-перше, у масовій та індивідуальній свідомості взаємовиключні ціннісно-

нормативні підсистеми співіснують не як антагоністи, а як узгоджені елементи єдиного типу свідомості та емоційного ставлення до соціально-економічної дійсності; по-друге, суперечливі системи цінностей характерні не для різних соціальних груп, конкуренція між якими могла б, зрештою, призвести до встановлення ієрархічної системи, а фактично для кожної великої соціальної групи; і по-третє, амбівалентність виявляється в суперечливих поєднаннях демократичних цілей соціальних перетворень і тоталітарних засобів реалізації демократичних цілей.

Найяскравіше амбівалентність простежується в паралельній орієнтації особистості на взаємовиключні цінності та норми. Людина, наділена амбівалентною свідомістю, здатна декларувати свою прихильність до правопорядку та законності й визнавати можливість порушити закон, якщо це потрібно для справи; підтримувати ідею ринкової економіки і одночасно негативно ставитися до бізнесменів, банкірів, торговців, тих, хто ці реформи здійснює; одночасно виступати за ринкову економіку і тверді ціни.

Феномен амбівалентності масової економічної свідомості є продуктом сучасних політико-культурних та економічних змін у нашій країні, що призвели до соціально-економічної нестабільності. За умов деінституціоналізації амбівалентна свідомість є нормою, що відповідає подвійному й суперечливому інституціональному регулюванню соціально-економічних відносин і поведінки.

Масова економічна культура є важливим фактором оновлення економіки та розвитку трансформаційних процесів. У сучасному українському суспільстві спостерігається дефіцит ринкової культури, який виявляється у відсутності розуміння структури й механізмів ринкової економіки, досвіду участі в роботі ринкових структур, уміння виконувати певні економічні ролі в умовах ринкових реалій.

Отже, економічна культура містить як базові елементи економічні цінності й норми, сформовані та поширені в даному суспільстві економічні стереотипи, ідеї, концепції та переконання, економічні традиції, а також установки та орієнтації людей щодо існуючої економічної системи в цілому, певних важливих “правил гри” і принципів взаємовідносин індивіда та економічних інститутів. Ці компоненти зумовлені соціально-економічними, національно-культурними, суспільно-історичними та іншими факторами, які характеризуються усталеністю, живучістю й стійкістю та не піддаються швидким змінам.

У роки формування ринкової економіки, як підкреслюють експерти, посилилося соціальне розшарування українського суспільства. Перехідний період призвів до порушення усталених культурних зв'язків і традицій, заміні соціальних орієнтирів і цінностей. Слід погодитися з думкою А. Соколова про те, що в цих умовах утворення єдиного культурного та інформаційного простору дозволить створити смислове, комунікативно пов'язане загальною системою духовних цінностей і державних інтересів, програмно-організований простір культурних і інформаційних подій, які сприяють становленню громадянського суспільства і об'єднанню народу. А якщо це так, то культура повинна бути в сфері пріоритетних інтересів держави і розглядатися як її стратегічний ресурс, що забезпечує національну цілісність і національну безпеку.

У період демократичних перетворень державні функції в культурній політиці поступово поділяються і виконуються громадським і комерційним секторами, організаціями та неформальними групами. Саме вони сьогодні починають приймати всі більшу участь в культурній діяльності.

В даний час в умовах нестачі ресурсів більшої актуальності набуває проблема об'єднання зусиль всього суспільства для пошуку необхідних коштів в сфері культури. Завдання держави полягає в узгодженні інтересів різних суб'єктів культурної діяльності, зміцненні інституту соціального партнерства, створення умов для подальшої взаємодії. У зв'язку з цим, при Міністерстві культури і масових комунікацій України були створені Координаційна рада, яка об'єднує керівників сфери культури регіонів, Експертна рада з державної політики.

Таким чином, використання потенціалу культури в суспільному розвитку, реалізація ефективних концептуальних моделей сучасної культурної політики України актуалізують потребу в нових підходах до управління сферою культури, в дієвих ефективних механізмах, що дозволяють вирішувати проблеми соціокультурної сфери в умовах перехідного періоду.

Література

1. Афанасьєва Л. В. Особенности этнической толерантности молодежи в контексте украинского регионального поликультурного социума / Л.Афанасьєва, И.Букреева, Л.Глинская, А.Орлов //Социологические исследования. 2013.- №7. - С.52-58.
2. Афанасьєва Л. В. Принцип полікультурності як основа цивілізаційного розвитку сучасного суспільства / Л. В. Афанасьєва, Р.І. Олексенко // 52 Науково-практичний журнал «Актуальні проблеми філософії та соціології». – 2018. – №. 22. – С. 3-6.
3. Афанасьєва Л. Активні інтеркультурні практики як індикатор взаємодії культурних груп і спільнот поліетнічного міста / Л. В. Афанасьєва, Р.І. Олексенко // Вісник Львівського університету. Серія філос.-політолог. студії – 2018.- Вип. 18. – С. 40 - 47.
4. Батіщева О. Державне управління розвитком національної культури в умовах глобалізації : дис. канд. держ. упр. спец. 25.00.01 – Теорія та історія державного управління / О. Батіщева. – Львів, 2007. – 227 с.
5. Гриценко О. Культурна політика: Концепції й досвід // Навчальний посібник. – Київ: Інститут державного управління і самоврядування при Кабінеті Міністрів України, 1994. – 60 с.
6. Дейнека О. С. Економічна психологія / О. С. Дейнека.– Санкт-Петербург: Видавництво З. – Петербурзького університету, 2000. – 160с.